

Objectief beeld van vroege fascististen

door Koos van Weringh

Trouw, 6 Feb. 1988

J. L. van der Pauw, een jong historicus, die eerder de aandacht op zich vestigde met een boeiende studie over Coremans de Rapaljaan heeft een nieuw boek geschreven, waarin hij de kinderjaren van het georganiseerde fascisme in Nederland behandelt. De actualisten, heet het. Zij waren vooral actief in de jaren '23 en '24.

Dat waren de jaren van het opkomende rechts-autoritaire verzet, met een afkeer van de parlementaire democratie en bovenal van het socialisme. In Italië was Mussolini met zijn fascististen een man met grote macht geworden en ook in Nederland waren er mensen die het in zijn richting wilden zoeken. Het fascisme van de daad. In Nederland waren in eerste instantie drie jongelieden van begin twintig de meest geestdriftigen. Hugo Sinclair de Rochemont, Arie van Iperen en Alfred Haighton. Op 22 januari 1923 richtten zij het Verbond van Actualisten op. Daarbij was ook nog een oudere heer betrokken: dr. K. H. E. de Jong, een reactionaire liberaal die vooral intellectuele belangstelling voor het fascisme had. Hij vereerde Willem Bilderdijk, die hij als een voorloper van het fascisme beschouwde. In zijn boekje, gaat Van der Pauw de lotgevallen na van deze groep nationaal-bewusten. De lezer komt te weten om wat voor mannen het hier ging en wat voor ideeën ze hadden. Veel waren dat er niet. Ze stonden een leven vol daden voor, waarin theorieën over hoe de samenleving in elkaar zit en zou moeten zitten bijna geheel afwezig waren. Uit een affiche dat de schrijver boven water heeft weten te halen citeer ik het volgende: „Een geest van misdadigheid waart door stad en land. Besef van orde en tucht ontbreekt aan opvoeders en jeugd; en steeds verder zinkt ons volk weg in het moeras van tweedracht en versnippering. Is hier iets tegen te doen?”

De heren weten wat hiertegen te doen is en ze sommen dat op: eendracht en samenwerking in plaats van tweedracht en klassenstrijd, volksopvoeding in plaats van volksflikfloerij, tucht, orde en gezag in plaats van tuchteloosheid. En nog veel andere zaken meer.

De dadendrang openbaarde zich in het verstoren van vergaderingen van, bijvoorbeeld, antimilitaristen. Er was een knokploeg actief en ook werd geprobeerd in te grijpen bij stakingen. Toen bij Werkspoor in Amsterdam in mei 1924 een staking uitbrak tegen een aangekondigde loonsverlaging kwamen de actualisten in actie. De socialisten werden zwart gemaakt („Zij prediken klassenhaat, want van klassenvrede kunnen zij niet eten”) en zij probeerden vooral arbeiders te overtuigen zich als werkwillige te melden, dat laatste met steun van de directie van Werkspoor.

Weinig sympathie

De methoden waarmee het een en ander gebeurde leverde het verbond weinig sympathie op. Door onderlinge spanningen en conflicten verliep het gezelschap steeds meer. De aanhangers begaven zich in andere groeperingen, waarvan er in die jaren vele waren, allemaal met hun eigen blaadjes.

Van der Pauw is er, naar mijn mening, in geslaagd te laten zien hoe de actualisten ontstonden en hoe persoonlijke eigenschappen van de oprichters daarbij een rol speelden. Met name de figuur van Alfred Haighton, een schatrijk man, komt goed uit de verf. En ook hoe met veel geld 'ideeën' kunnen worden gekocht.

Wat het boek belangwekkend maakt is dat de schrijver zich niet te buiten gaat aan allerlei kwalificaties ten opzichte van het fascisme, een verleiding die bij het kennismaken van het mate-

Ook in Nederland waren mensen die het in zijn richting wilden zoeken

riaal maar al te groot is. Bij de presentatie van zijn boek heeft hij opgemerkt dat hij uit is op een evenwichtige en genuanceerde beeldvorming. Bij veel historici is het fascisme vogelvrij, schrijft hij, via de woordkeus is het gemakkelijk afkeer tot uiting te brengen. Juist als het over het fascisme gaat moet van een historicus extra veel zelfkritiek en relativisering van eigen gelijk verwacht worden. Niet om iets goed te praten, maar om de aanhangers ervan fair voor het voetlicht te brengen.

Van der Pauw heeft dat waargemaakt. Zijn boek is daarmee een belangrijke bron van informatie geworden. Hij heeft zijn materiaal op voorbeeldige wijze verantwoord. En hij vond illustraties die nog niet bekend waren. Maar dat een boek waarin zoveel namen voorkomen geen register heeft, vind ik jammer.

J. L. van der Pauw, *De actualisten. De kinderjaren van het georganiseerde fascisme in Nederland, 1923-1924*. Met een bijdrage van W. Haighton. Sijthof/Amsterdam 1987, 140 bladz. ISBN 90 218 9, f 24,50.